

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Ulkoasiainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko (VNS 10/2021 vp): Asia on saapunut työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava ulkoasiainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- Ihmisoikeussuurlähettiläs Rauno Merisaari, ulkoministeriö
- neuvotteleva virkamies Anna Bruun, työ- ja elinkeinoministeriö
- EU-erityisasiantuntija Anne Lamminmäki, valtioneuvoston kanslia
- neuvotteleva virkamies Päivi Yli-Pietilä, sosiaali- ja terveysministeriö
- lakimies Jenna Uusitalo, sosiaali- ja terveysministeriö
- asiantuntija Sanna Ahola, Ihmisoikeuskeskus
- johtaja Eerik Tarnaala, Etelä-Suomen aluehallintovirasto, työsuojelun vastuualue
- toimistopäällikkö Rainer Hiltunen, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- pääsihteeri Hannele Varsa, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- vs. pääsihteeri, erityisasiantuntija Janette Grönfors, Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta (RONK)
- asiantuntija Aija Salo, Ihmisoikeusliitto
- lakimies Anu-Tuija Lehto, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- vt. kansainvälisten asioiden asiantuntija Jaakko Haikonen, STTK ry
- asiantuntija Miika Sahamies, Akava ry
- asiantuntija Hannu Ylänen, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- tutkija Anu Kultalahti, Finnwatch ry
- pääsihteeri Kerttu Tarjamo, Seta ry
- asiantuntija Eppu Mikkonen, Suomalaiset kehitysjärjestöt - Finnish Development NGOs Finland ry
- kotimaan toiminnan päällikkö Ellinoora Vesala, Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK ry
- toiminnanjohtaja Helena Laukko, Suomen YK-liitto
- pääsihteeri Anni Kyröläinen, Vammaisfoorumi ry

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

- toimitusjohtaja Eija Koivuranta, Väestöliitto ry
- erikoissuunnittelija Julia Korkman, YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI)
- pääsihteerin erityisavustaja Eeva Holopainen, Suomen Punainen Risti
- presidentti Tarja Halonen
- neuvonantaja Marjo Pekkanen
- professori Ulla Liukkunen
- professori (emerita) Kevät Nousiainen
- oikeustieteen tohtori Merja Pentikäinen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Tasa-arvovaltuutetun toimisto
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- Pakolaisneuvonta ry

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- Suomen Yrittäjät ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko linjaa pitkäjänteisesti Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa ja hallituksen perus- ja ihmisoikeustoimintaa kansainvälisellä ja EU-tasolla sekä kotimaassa. Ihmisoikeuspolitiikassa painotetaan yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon ja osallistumisoikeuksien edistämistä sekä toimintaa ihmisoikeuksien täytäntöönpanemiseksi ja oikeusvaltioperiaatteen vahvistamiseksi. Lisäksi selonteossa nostetaan tarkempaan tarkasteluun digitalisaatioon ja tiedonvälitykseen sekä kestäväan kehitykseen liittyviä perus- ja ihmisoikeusulottuvuuksia.

Selonteko on laaja, mutta ei kuitenkaan tyhjentävä kuvaus valtioneuvoston ihmisoikeuspolitiikasta ja -toiminnasta. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta pitää valittuja ihmisoikeuspolitiikan lähtökohtia perusteltuina ja tukee selonteossa esille nostettuja kehittämislinjauksia ja painotuksia. Valiokunta tähdentää ihmisoikeuspolitiikan johdonmukaisuutta ja huomauttaa, että edistääkseen ihmisoikeuksia uskottavasti kansainvälisesti ja toteuttaakseen omat kansainväliset velvoitteensa Suomen on johdonmukaisesti ja systemaattisesti toimeenpantava, kunnioitettava ja edistettävä ihmisoikeuksia kotimaassa.

Kansainvälisessä toiminnassa Suomen painopisteiksi on linjattu sukupuolten tasa-arvon ja haavoittuvimpien väestöryhmien oikeuksien edistäminen. Kansallisella tasolla selonteko tuo esiin keskeisiä Suomen kansallisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, joita kansainväliset ja eurooppalaiset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet sekä asiantuntijat ovat nostaneet toistuvasti esiin.

Kansalliset perus- ja ihmisoikeushaasteet poikkeavat selonteon mukaan maailmanlaajuisista haasteista. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että useissa Suomen

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan teemoissa on myös kotimaassa merkittäviä ihmisoikeusongelmia, joista Suomi on toistuvasti saanut kansainvälisiltä ihmisoikeusvalvontaelimiltä huomautuksia ja suosituksia. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi riittävä toimeentulo, syrjintää kokeneiden oikeussuojan puutteet työelämässä, sukupuolistunut väkivalta sekä transihmisten oikeudet.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta käsittelee selontekoa toimialansa osalta keskittyen työelämä-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioihin kotimaassa. Valiokunta toteaa, että selonteon kirjaukset jäävät kansallisella tasolla jokseenkin yleisiksi ja osin esimerkiksi työelämän yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoasiat suppeasti käsitellyiksi. Valiokunta katsoo, että selonteon vaikuttavuutta lisäisi, jos siinä käsiteltäisiin yleisten linjausten lisäksi kansallisella tasolla myös konkreettisia tavoitteita.

Autoritaarisuuden nousu ja ihmisoikeudet

Demokratian taso ja oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen on heikentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana kymmenissä valtioissa, myös eräissä EU:n jäsenvaltioissa. Olennainen osa autoritaarista vallankäyttöä ovat sananvapauden ja kansalaistoiminnan rajoittaminen sekä vähemmistöjen oikeuksien polkeminen. Siihen liittyy usein myös pyrkimys estää naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumista. Valiokunta pitää autoritaarisuuden nousun esille ottamista selonteossa sekä suomalaisen perus- ja ihmisoikeuspolitiikan asemoimista autoritaarisuuden nousun aiheuttamiin haasteisiin erittäin tärkeänä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että gender-termistä on tullut kiistojen kohde, jonka vaikutus ulottuu laajasti sukupuolten tasa-arvon ulkopuolelle sekä kansainvälisessä, EU:n että kansallisessa politiikassa. Antigender-liikehdintä on entistä järjestäytyneempää ja resursoitumpaa, ja se vastustaa laajalti naisten oikeuksia (esimerkiksi seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksia, EU:n liittymistä Euroopan neuvoston ns. Istanbulin sopimukseen) sekä myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia.

Valiokunta katsoo, että universaalien ihmisoikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon kyseenalaistamisen yleistyessä Euroopassa on ensisijaisen tärkeää, että yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen on Suomen keskeinen prioriteetti ja että Suomi toimii EU:ssa aktiivisesti ja järjestelmällisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja muun muassa niitä koskevan vakiintuneen terminologian, kuten ”sukupuolten tasa-arvo”, ylläpitämiseksi.

Ihmisoikeudet ja koronapandemia

Koronapandemia koettelee maailmanlaajuisesti kansalais- ja poliittisten oikeuksien lisäksi myös taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumista kaikkialla maailmassa. Pandemian hallinta ja tartuntojen leviämisen hillitseminen on edellyttänyt Suomessakin rajoitustoimenpiteitä, joilla on puututtu ihmisten perusoikeuksiin.

Koronapandemia kohtelee eri väestöryhmiä eri tavoin. Rajoitukset ovat muun muassa heikentäneet taloudellista ja työelämän tasa-arvoa, siirtäneet vastuuta hoivasta kotitalouksille ja lisänneet naisiin kohdistuvaa väkivaltaa sekä vaikeuttaneet väkivallan uhrien palvelujen saantia. Pandemiasta kärsivät eniten ne, jotka ovat ennestään muita heikommassa asemassa.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

Valiokunta toteaa, että pandemia ja sen aiheuttamat rajoitustoimet toivat esille monia kipupisteitä yhteiskunnan tukiverkostossa. Yhteiskunnan tuki ei kriisin olosuhteissa tavoita heitä, jotka jo ennestään ovat muita haavoittuvammassa asemassa. Valiokunta pitää tärkeänä näiden kipukohtien kartoittamista ja selvittämistä sekä toimenpiteitä niiden korjaamiseksi.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjuminen

Naisiin kohdistuva ja muu sukupuolistunut väkivalta on Suomessa vakava ja pitkäaikainen yhteiskunnallinen ongelma. Suomi on saanut muun muassa Istanbulin sopimusta valvovalta GREVIOlta ja CEDAW-komitealta useita huomautuksia riittämättömistä toimista sukupuolistuneen ja erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisessa toiminnassa. Suomen ongelmat liittyvät etenkin naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseen, uhrien tukemiseen ja tekojen rankaisemiseen.

Suomi on viime vuosina edistynyt muun muassa turvakotipaikkojen määrän kasvattamisessa vastaamaan aikaisempaa paremmin kysyntää. Lisäksi on käynnistetty seksuaalirikosten uhrien tukipalvelu (ns. SERI-keskukset). Valiokunnan saaman selvityksen mukaan sukupuolistuneen väkivallan ehkäisyä, esimerkiksi uhrien, tekijöiden ja lasten tukitoimia sekä turvakotien saavutettavuutta (esim. alueellinen, esteettömyys) on kuitenkin edelleen kehitettävä. Valiokunta kiinnittää vakavaa huomiota Istanbulin sopimuksen velvoitteiden täysimääräiseen toimeenpanoon ja pitää tärkeänä, että sopimuksen toimeenpano-ohjelmalle osoitetaan riittävät resurssit.

Ulko- ja kehityspolitiikassaan Suomi korostaa vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia ja mainitsee erikseen vammaisten naisten ja tyttöjen muita korkeamman riskin kokea seksuaalista väkivaltaa. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että selonteon naisiin kohdistuvan väkivallan torjumista koskevassa osassa risteävää syrjintää ei kuitenkaan huomioida.

Verkkohäirintä ja vihapuhe

Suomi painottaa ihmisoikeussopimuksiin sisältyvien määräysten noudattamista ihmisoikeusperustaisesti myös digitaalisessa kehityksessä ja sen sääntelyssä ja toimii kaikilla tasoilla johdonmukaisesti vihapuheen sekä disinformaation torjumiseksi. Suomi ottaa erityisesti huomioon haavoittuvimpien väestöryhmien oikeudet sekä edistää kaikille avoimen demokraattisen yhteiskunnan vahvistumista.

Saadun selvityksen mukaan verkkoviha on vahvasti sukupuolistunut ilmiö. Naiset kokevat miehiä enemmän ahdistelua, seksuaalista häirintää, sukupuolistunutta vihapuhetta ja muuta häirintää verkossa. Miehiä taas on uhkailtu väkivallalla verkossa naisia useammin. Sukupuolen ohella myös kuuluminen johonkin vähemmistöön, sosioekonominen asema tai ikä voivat vaikuttaa häirinnän ja vihapuheen kokemiseen risteävällä tavalla eli intersektionaalisesti. Erityisen haavoittuvassa asemassa suhteessa verkossa tapahtuvaan häirintään ja väkivaltaan ovat julkisessa asemassa toimivat naiset, kuten toimittajat, tutkijat ja poliitikot.

Digitaalinen väkivalta on tuonut uuden ulottuvuuden naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaan. Valiokunta tähdentää, että verkon turvallisuutta tulee lisätä ja verkkohäirintää sekä vihapuhetta kitkeä. Internetin tulee olla turvallinen ympäristö kaikille, myös tytöille, naisille sekä muille, joihin kohdistuu syrjintää tai häirintää. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

selonteossa viitataan melko yleisellä tasolla syrjinnän, viharikosten ja vihapuheen, kuten verkko-häirinnän, vastaiseen työhön. Valiokunta huomauttaa, että syrjinnän ja häirinnän tehokas torjuminen edellyttää sekä toimivaa lainsäädäntöä että riittäviä resursseja valvontaan.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo työelämässä

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) sopimuksilla, suosituksilla ja muilla asiakirjoilla osana kansainvälisiä ihmisoikeuksia turvataan työntekijöiden ja työelämän vähimmäisoikeuksia maailmanlaajuisesti ja kansallisesti. Valiokunta pitää selonteon selkeänä puutteena sitä, että työelämän ihmisoikeuskysymyksiä ei käsitellä siinä yksityiskohtaisesti erikseen, vaikkakin työelämän perusoikeuksiin, ihmisarvoiseen työhön ja elämiseen riittävään palkkaan viitataan selonteossa useassa eri yhteydessä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että työelämän sääntelyä koskevat uudistukset voivat sisältää erilaisia soveltamisrajoituksia tai linjauksia, jotka vaikuttavat yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseen työelämässä. Valiokunta pitää tärkeänä, että perus- ja ihmisoikeuksia koskeva tarkastelutapa omaksutaan myös työntekoa koskeviin sääntelyratkaisuihin ja niiden valmisteluun.

Vielä valiokunta huomauttaa, että työelämän yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymyksiä tulee tarkastella vasten työelämän murrosta. Uudet työnteon muodot ja palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastoon sijoittuva työ on otettava huomioon työelämän sääntelytapoja kehitettäessä. Työehtosopimusjärjestelmän kehittymistä ja sääntelytapoja on seurattava nykyistä jäsentyneemmin myös perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Työntekijöiden osallistumisoikeuksien kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota koko siihen kokonaisuuteen, jonka lainsäädäntö sekä kollektiivisopimukset muodostavat.

Syrjintä työelämässä

Suomi painottaa syrjinnän torjumista eri aloilla ja tasoilla, mutta syrjintää työelämässä ja sen torjuntaa tai työperäistä hyväksikäyttöä ei käsitellä selonteossa erikseen. CEDAW-komitea on Suomea koskevan tarkastelun yhteydessä kiinnittänyt huomiota miesten ja naisten palkkaeroon, naisten lainvastaisiin irtisanomisiin raskauden, synnytyksen ja äitiysloman vuoksi, miesten vanhempainvapaiden vähäiseen käyttöön sekä siihen, että miesten käytettävissä on pieni määrä vanhempainvapaajaksoja.

Työelämän syrjintäkysymykset ovat valiokunnan saaman selvityksen mukaan voimakkaasti esillä myös tasa-arvovaltuutetun saamista yhteydenotoissa, joissa syrjintäkysymykset koskevat erityisesti raskaus- ja perhevapaasyrjintää. Myös työhönottoon ja palkkaukseen liittyvät syrjintäepäilyt ovat yleisiä. Valiokunta katsoo, että raskaus- ja perhevapaasyrjinnän vähentämiseksi säästöjen noudattamisen valvontaa on tarpeen tehostaa.

Työsyrjintää ja työperäistä hyväksikäyttöä esiintyy Suomessa monessa muodossa. Monilla vähemmistöihin kuuluvilla on vaikeuksia päästä työelämään, löytää osaamistaan vastaavaa työtä tai saada riittävää tukea työllistymiselleen. Useista selvityksistä käy ilmi, kuinka vammaisuus ja etninen alkuperä muodostavat edelleen esteen työllistymiselle. Työperäinen hyväksikäyttö kohdis-

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

tuu etenkin ulkomaalaisiin työntekijöihin, jotka eivät usein tunne oikeuksiaan. Valiokunta pitää välttämättömänä, että työelämän oikeussuojaa vahvistetaan esimerkiksi yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen yhteydessä työelämän valvontaa laajentamalla.

Samapalkkaisuus

Samapalkkaisuusperiaate — sama palkka samasta ja samanarvoisesta työstä — on keskeinen osa syrjinnän vastaista oikeutta ja perusoikeuksien järjestelmää. YK:n yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa (1948) syrjimätön palkkaus määritellään ihmisoikeudeksi. Samapalkkaisuutta on säännelty laajasti kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja niiden valvontaelinten kannanotoissa ja ratkaisukäytännössä.

Suomalaisen työelämän yksi sitkeä ongelma on ollut jo vuosikymmeniä sukupuolten välinen perusteeton palkkaero. ILO:n yleissopimusten ja suositusten täytäntöönpanoa valvova asiantuntijakomitea CEACR on kiinnittänyt useissa Suomea koskevissa raporteissaan huomiota mm. sukupuolten palkkaeron hitaaseen kaventumiseen Suomessa.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta pitää samapalkkaisuuden edistämistä yhtenä keskeisenä keinona tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamiseksi. Valiokunta pitää ehdottoman tärkeänä, että samapalkkaisuutta ihmisoikeutena käsitellään valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisissa painotuksissa ja toimenpiteissä.

Syrjintä ja uhrin oikeusasema

Perustuslain 22 § antaa julkiselle vallalle vahvan velvoitteen turvata perus- ja ihmisoikeudet suomalaisessa yhteiskunnassa. Syrjintäkiellon täytäntöönpanon ja syrjintään puuttumisen ytimen Suomessa muodostavat tasa-arvolaki (609/1986) ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) sekä niihin liittyvät lait tasa-arvovaltuutetusta (1328/2014) ja yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) sekä laki yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnasta (1327/2014).

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan Suomen keskeinen lainsäädäntö ei tarjoa syrjinnän uhreille riittävän hyvää oikeussuojaa, vaan Suomen sääntelyssä on useita seikkoja, jotka vaikeuttavat syrjinnän uhrin oikeuksiin pääsyä ja oikeussuojan saamista. Ongelmia aiheuttavat mm. lakien eritasoiset velvoitteet, matalan kynnyksen oikeussuojakeinojen toimimattomuus, resurssien puute sekä toimivaltasäännösten epä johdonmukaisuus.

Moniperusteisen ja risteävän syrjinnän uhrien asema on erityisen hankala. Kun henkilö tulee syrjityksi sukupuolen ja jonkin muun syrjintäperusteen vuoksi, hän joutuu valitsemaan, ottaako yhteyttä tasa-arvovaltuutettuun vai yhdenvertaisuusvaltuutettuun. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaeissa ei ole säännöstä, jonka mukaisesti asiassa tulisi toimia. Lain esitöiden ja oikeuskäytännön mukaan moniperusteisia syrjintätapauksia käsittelee yhdenvertaisuusvaltuutettu. Toisaalta jos jollakin muulla kuin sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä liittyy työelämään, yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei ole asiassa toimivaltaa, vaan asia kuuluu työsuojeluviranomaisten toimivaltaan.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

Valiokunta kiinnittää vakavaa huomiota syrjinnän ja häirinnän uhrien oikeusasemaan ja tähdentää uhrien oikeussuojan kehittämistä kaikilla elämänaloilla ja syrjintäperusteilla. Perus- ja ihmis-oikeuksien suojan kannalta uhrien suojan toteutumiseen liittyvien valvontajärjestelmien kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää.

Toiminta haavoittuvimpien väestöryhmien puolesta

Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan painopisteitä ovat alkuperäiskansat, vammaiset henkilöt, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt sekä eurooppalaisessa yhteistyössä romanit. Näihin ryhmiin kuuluvat henkilöt ovat yhteiskunnissaan usein haavoittuvassa asemassa.

Vammaiset henkilöt. Valtioneuvosto sitoutuu selonteon mukaan edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta kansainvälisen vaikuttamisen lisäksi myös omassa toiminnassaan. Esimerkkinä tästä mainitaan vammaisten henkilöiden työllistymisen edistäminen perustamalla valtionyhtiö edistämään vaikeimmassa asemassa olevien osatyökykyisten työllistymistä.

Valiokunta pitää myönteisenä sitä, että selonteossa on huomioitu sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja se, että valtion on pyrittävä turvaamaan jokaisen oikeus ja mahdollisuus työhön. Valiokunta tähdentää, että vammaisille ihmisille ei kuitenkaan pidä luoda erillisiä työmarkkinoita, vaan heillä tulee olla mahdollisuus työntekoon avoimilla työmarkkinoilla mahdollistamalla esimerkiksi työmatkat ja henkilökohtainen apu, mikä edellyttää palvelun riittävää resursointia.

Työtoimintaa, jossa kehitysvammainen ihminen sijoitetaan työskentelemään tavallisella työpaikalla, kutsutaan avotyötoiminnaksi. Avotyötoiminnasta ei solmita työsopimusta eikä sitä siten tehdä työsuhteessa vaan niin sanotussa huoltosuhteessa. Työstä ei makseta palkkaa, eikä siinä ole työsuhteen tuomia etuja ja turvaa.

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea on Suomelle antamissaan suosituksissa (5.3.2021) huolissaan avotyötoiminnan kaltaisista järjestelyistä ja kehottaa Suomen valtiota luopumaan niistä. Lisäksi komitea suosittelee, että Suomi varmistaa vammaisten ihmisten oikeuden oikeudenmukaisiin työoloihin ja kohtuulliseen korvaukseen tekemästään työstä.

Romanit. Valiokunta pitää tärkeänä ja hyvänä asiana, että Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopisteenä eurooppalaisessa yhteistyössä ovat romanit ja että romanien oikeudet on otettu esiin omana kokonaisuutena.

Selonteon painopiste romaniasioissa on enemmän kansainvälisissä ja EU-kysymyksissä kuin kansallisissa perusoikeuskysymyksissä. Romanit ovat suuri etninen vähemmistöryhmä Euroopassa, ja arviolta yli kaksi kolmesta EU-alueen romaneista elää köyhyysrajan alapuolella.

Valiokunta huomauttaa, että romaneihin kohdistuu syrjintää eri elämänalueilla myös Suomessa. Valtioneuvosto edistää selonteon mukaan romanien sosiaalisen aseman parantamista sekä yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista. Esimerkkinä tästä mainitaan, että yhdenvertaista oikeutta asuamiseen on tuettu muun muassa järjestämällä koulutusta ja neuvontaa kuntien viranomaisille ja valtion tukemien asuntojen omistajille.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

Valiokunta katsoo, että on aiheellista ja tärkeää kiinnittää selonteossa tehtyä enemmän huomiota romaniväestön osallisuuteen, osallistumiseen ja yhdenvertaisuuteen liittyviin epäkohtiin Suomessa. Romaneihin kohdistuvaa syrjintää tapahtuu kaikilla yhteiskunnan tasoilla, myös rakenteellisesti lainsäädännöstä huolimatta. Valiokunta huomauttaa, että Euroopassa lisääntynyt romanivastaisuus (antigypsyismi) on viime vuosina lisääntynyt myös Suomessa.

Lasten oikeudet

Kaikki lapset ovat lähtökohtaisesti jo ikänsä vuoksi haavoittuvassa asemassa. On hyvä, että selonteossa on tunnistettu esimerkiksi moniperusteisen ja risteävän syrjinnän kohteena olevien väestöryhmien erityisen haastava tilanne. Lisäksi tulee huomioida tilannekohtainen haavoittuvuus. Lasten osallisuutta tulee vahvistaa kokonaisvaltaisesti, ja se tulee huomioida myös muissa kuin kansalliseen lapsistrategiaan suoraan liittyvissä toimenpiteissä, jotta lasten oikeudet toteutuvat yhteiskunnassa täysimääräisesti.

Ikääntyneet ihmiset ja osallistuminen

Valiokunta pitää myönteisenä, että selonteossa otetaan huomioon ikääntyneiden henkilöiden perus- ja ihmisoikeudet. Erityisen tärkeää on selonteon mukaan huolehtia taloudelliselta ja sosiaaliselta asemaltaan tai terveydentilaltaan heikoimmassa asemassa olevien ikääntyneiden henkilöiden yhdenvertaisista oikeuksista, kohtelusta, osallisuudesta sekä pääsystä palveluihin ja tiedonsaantiin.

Suuri osa ikääntyneistä ihmisistä uhkaa jäädä digitaalisten palvelujen ulkopuolelle. Sama uhka koskee osaa vieraskielisistä ihmisistä sekä muuta väestöä, jolla ei sosioekonomisista tai muista syistä ole mahdollisuutta tai kykyä täysipainoisesti käyttää digitaalisia laitteita tai palveluja. Valiokunta huomauttaa, että henkilön pääsy sosiaali- ja terveyspalvelujen piiriin voi olla täysin kiinni saavutettavista digitaalisista palveluista ja järjestelmistä tai niille järjestetyistä vaihtoehtoisista asiointitavoista. Digitaalinen osallisuus on portti paitsi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, myös selviytymiseen arkipäivässä.

Kestävä kehitys

Ihmisoikeuspoliittiseen selontekoon on sisällytetty myös kestävä kehitys ja ihmisoikeuksia tarkasteleva osa. Lähtökohtana kestävä kehitys koskevassa toiminnassa on, että ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden kato uhkaavat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Suomen tavoitteena on toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja luonnon monimuotoisuuden puolesta siten, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Valiokunta pitää valittua lähtökohtaa ja tavoitetta perusteltuna ja tärkeänä.

Ihmisoikeussopimuksissa ei ole määritelty nimenomaista oikeutta turvalliseen, puhtaaseen, terveeseen ja kestäväan ympäristöön, vaan ympäristöön liittyvät ihmisoikeusnäkökulmat tulevat oikeus- ja tulkintakäytännön kehittymisen kautta. Valiokunta pitää tärkeänä, että jokaisen oikeus puhtaaseen, terveeseen ja kestäväan ympäristöön tunnustetaan ihmisoikeutena.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

Ilmastonmuutos ja luonnonkatastrofit vaikuttavat maailmanlaajuisesti eniten jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin ja henkilöihin ja vaarantavat heidän ihmisoikeuksiensa toteutumisen. Myös siirtymä ilmastokestävään yhteiskuntaan saattaa muutosvaiheessa maailmanlaajuisesti lisätä eriarvoisuutta ja ihmisoikeusloukkauksia. Valiokunta tähdentää ilmastopolitiikan ja sen sosiaalisten ulottuvuuksien sekä ihmisoikeusulottuvuuden vahvaa kytkemistä toisiinsa. Valiokunta pitää tärkeänä ilmastopolitiikan ihmisoikeus- ja sukupuolivaikutusten arviointia kaikilla toiminnan tasoilla.

Lopuksi

Velvoite perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen, kunnioittamiseen ja toteuttamiseen koskee kaikkea julkista valtaa ja kaikkia hallinnonaloja, mukaan lukien hyvinvointialueet ja tuomioistuimet. Saadun selvityksen mukaan kansainvälisiä ihmisoikeuksia, niiden velvoittavuutta ja sopimusvalvontaelinten tulkintoja ei tunneta hallinnon eri tasoilla riittävän hyvin.

Valiokunta tähdentää, että julkisissa hankinnoissa tulee varmistaa hankintojen toteuttaminen siten, että ihmisoikeudet toteutuvat. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja valtion talousarviossa tulee vahvistaa samoin kuin myös muiden virkahenkilöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista kaikilla hallinnonaloilla. Valiokunta katsoo, että viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamiseen on varattava nykyistä enemmän resursseja.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

Helsingissä 7.4.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Aino-Kaisa Pekonen vas

jäsen Kim Berg sd

jäsen Bella Forsgrén vihr

jäsen Tuomas Kettunen kesk

jäsen Rami Lehto ps

jäsen Markus Lohi kesk

jäsen Niina Malm sd

jäsen Hanna-Leena Mattila kesk

jäsen Jukka Mäkynen ps

jäsen Anders Norrback r

jäsen Ilmari Nurminen sd

jäsen Ruut Sjöblom kok

jäsen Riikka Slunga-Poutsalo ps

jäsen Sofia Virta vihr

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjaana Kinnunen

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp
Eriävä mielipide

Eriävä mielipide

Perustelut

Yleistä

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä pitää tärkeänä, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen yhteiskunnassa kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota. Erityisen tärkeää on valvoa, että ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat, sillä näihin ryhmiin kuuluvat eivät itse välttämättä pysty vaatimaan heille kuuluvia oikeuksia tai käyttämään tehokkaasti muutoksenhakukeinoja silloin, kun heidän oikeuksiaan loukataan. Turhan usein yhteiskunnallisessa keskustelussa kiinnitetään huomiota vain niihin ihmisryhmiin, jotka kykenevät kaikkein äänekkäimmin oikeuksiaan vaatimaan.

Myös siirtolaisuuden mukanaan tuomat lieveilmiöt, kuten työperäinen ja lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö on perussuomalaisten valiokuntaryhmän mielestä otettava vakavasti.

Ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien toteutuminen

Ihmisoikeuskeskus nostaa asiantuntijalausunnossaan esiin keskeisen syyn, joka on ikääntyvien asemaan liittyvien ongelmien taustalla: ikääntyneiden asemaa ei ole Suomessa perinteisesti nähty ihmisoikeuskysymyksenä, vaan sitä katsotaan herkästi taloudellisena, yhteiskunnan kantokykyyn liittyvänä tai moraalisenä kysymyksenä. Tämän seurauksena ikääntyneiden tarvitsemia palveluita ei ole katsottu subjektiiviseksi oikeudeksi ja heidän tarvitsemistaan palveluista sekä niiden rahoituksesta on ollut helpompaa leikata kuin muiden ryhmien palveluista.

Ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien toteutumisessa on ollut erityisiä ongelmia koronapandemian aikana. Selonteossa mainitaan, että henkilökohtaisten kontaktien rajoitustoimet ovat vaikuttaneet erityisesti ikääntyneiden ja vammaisten ihmisten palveluihin pääsyyn sekä elinoloihin ja esimerkiksi oikeuteen nauttia perhe-elämästä. Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisuihmissaan todennut, että omaisten yleiset vierailukiellot hoivakoteihin pandemian aikana olivat lain vastaisia. Ikääntyneiden oikeuksista on syytä nostaa esiin erityisesti osallistumisoikeuksien toteutuminen. Ihmisoikeuskeskuksen mukaan esimerkiksi henkilön pääsy sosiaali- ja terveystalvelujen piiriin voi olla täysin kiinni saavutettavista digitaalisista palveluista ja järjestelmistä tai niille järjestetyistä vaihtoehtoisista asiointitavoista.

Väestöliitto nostaa lausunnossaan esiin omaishoidon tilanteen. Omaishoidon merkitys ikääntyneiden hoivan muotona korostuu, kun työikäinen väestö vähenee ja julkisen sektorin palvelujen saatavuus on rajallista. Omaishoitajuuden tulee kuitenkin olla vapaaehtoisuuteen perustuva valinta, ei pakotettu seuraus palvelujen puutteista.

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä yhtyy Ihmisoikeuskeskuksen ja Väestöliiton huomioihin ja toteaa, että ikäihmisten oikeuksien toteutuminen ei voi olla kiinni talouden priorisoinneista, vaan kyseessä on ihmisoikeuskysymys.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp
Eriävä mielipide

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen

Kuten ikääntyneisiin, myös asumispalveluiden piirissä oleviin vammaisiin kohdistui koronapandemian aikana tapaamis- ja muita rajoituksia, joiden laillisuusperusta on oikeusasiamiehen ratkaisujen valossa kyseenalainen. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä katsoo, että Suomen ratifioiman YK:n ns. vammaissopimuksen asettamien oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumista eri hallinnonaloilla on seurattava ja epäkohtiin puututtava. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota vammaisten oikeuksien toteutumiseen työelämässä.

Kuten Ihmisoikeuskeskus esittää, vammaisten ihmisten työllistymisen edistäminen vaatii laajempaa paradigman muutosta. Vaikka hallitus pyrkii valtionyhtiön (Työkanava Oy) perustamisella edistämään muun muassa vammaisten työllistämistä, on riskinä, että yhtiö on vain luomassa erilliset työmarkkinat vammaisille ihmisille. Eriytyneet työmarkkinat olisivat työelämän yhdenvertaisuuden ja osallisuuden vastakohta. Ihmisoikeuskeskus suosittaakin, että selonteossa mainitaan suoraan, että vammaisilla ihmisillä on oikeus työhön. Se ei kuitenkaan voi toteutua ilman riittävä resursointia, mikä on tärkeä huomioida selonteossa.

Ihmisoikeusliitto nosti lausunnossaan esiin kehitysvammaisten työtoimintaan liittyvät ongelmat. Työtoimintaa, jossa kehitysvammaisen ihminen sijoitetaan työskentelemään tavallisella työpaikalla, kutsutaan avotyötoiminnaksi. Avotyötoiminnasta ei solmita työsopimusta eikä sitä siten tehdä työsuhteesta vaan niin sanotussa huoltosuhteesta. Tällöin henkilö on työpaikalla sosiaalihuollon palvelun asiakkaana, ei työntekijänä, vaikka hän tekee työtä siinä missä muutkin. Työstä ei kuitenkaan makseta palkkaa, eikä siinä ole työsuhteen tuomia etuja ja turvaa. Kehitysvammaisten ihmisten työtoimintaa koskeva lainsäädäntö ja käytännöt olisi syytä uudistaa kokonaisvaltaisesti. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä yhtyy Ihmisoikeusliiton näkemykseen siitä, ettei työoikeuksien loukkaaminen voi enää Suomessa jatkua.

Suomen YK-liiton mukaan YK:n vammaissopimuksen yhtenä tavoitteena on vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistaminen täysimääräisesti. Osallistumisoikeudet koskevat myös työelämää, jossa vammaisten syrjintä on edelleen yleistä. Vammaisten henkilöiden työllisyyden ja työelämävalmiuksien kasvattaminen edellyttää toimenpiteitä syrjimättömien toimintaympäristöjen luomiseksi, mukautustoimia työn tekemisen mahdollistamiseksi, työelämäjoustoja sekä yleistä asenneilmapiirin muutosta työmarkkinoilla. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä pitää tärkeänä, että vammaisten osallistumismahdollisuuksia tavallisilla työmarkkinoilla parannetaan ja heille tarjotaan tähän heidän tarvitsemansa tuki sen sijaan, että heille luodaan erilliset työmarkkinat, joissa työlainsäädäntöä ja työelämän normaaleja pelisääntöjä ei noudateta.

Siirtolaisuus, työperäinen ja lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä pitää valitettavana, että selonteossa ei tunnisteta ongelmaksi lasten hyväksikäyttöä ja kaltoinkohtelua osana siirtolaisuutta sekä siihen liittyvää ihmiskauppaa. YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) nostaa lausunnossaan esiin, että turvapaikanhakijanaiset ja -tytöt altistuvat pakomatkan aikana erityisesti seksuaaliselle väkivallalle ja ihmiskaupalle. Ns. ankkurilapsi-ilmiö, jossa lähettämällä lapsi yksin edeltä saadaan koko perhe haluttuun maahan perheen yhdistämisen keinoin, asettaa yksin vieraaseen

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp

Eriävä mielipide

maahan lähetetyn lapsen vaaraan. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä katsoo, että lasten edun mukaista ei ole, että heidän siirtolaisiksi haluavia vanhempiaan tosiasiallisesti kannustetaan perheenyhdistämispäätöksillä lähettämään lapsia yksin edeltä tilanteissa, joissa oleskeluluvan saamisen edellytyksiä ei muutoin olisi.

Muun muassa Finnwatch ja SAK ovat nostaneet lausunnoissaan esiin työperäisen hyväksikäytön. Finnwatch huomauttaa, että ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työperäinen hyväksikäyttö on Suomessa merkittävä ihmisoikeusongelma, johon ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa ei juurikaan kiinnitetä huomiota. SAK toteaa, että kyseessä on merkittävä ja kasvava ongelma ja hyväksikäyttö koskettaa Suomessa erityisesti ulkomaalaisia työntekijöitä. Pahimmillaan hyväksikäyttö on ihmiskauppaa, pienimmillään palkan osan maksamatta jättämistä. SAK:n mukaan merkittäviä ongelmia on alihankinnassa, ja mitä pitempiä alihankintaketjut ovat, sitä todennäköisempää työvoiman hyväksikäyttö on. Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK ry:n mukaan sallimalla ihmisoikeuksien polkemisen yritysten alihankintaketjuissa Suomi heikentää kotimaisen työn kilpailukykyä.

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä yhtyy Finnwatchin ja SAK:n huomioihin ja toteaa, että tällä hetkellä ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäyttöön ja muihin väärinkäytöksiin liittyvät rangaistukset ovat mitättömiä eikä niillä ole juuri minkäänlaista pelotevaikutusta. Sen lisäksi, että viranomaisvalvontaa on lisättävä, myös työperäiseen hyväksikäyttöön kohdistuvia rangaistuksia on syytä tarkastella uudestaan ja rangaistusasteikkoa korottaa.

Lopuksi

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä korostaa, että kansalaisyhteiskunta on toimiva silloin, kun se auttaa ihmisiä kotimaassa. Erityisesti ikääntyneet ja vammaiset tarvitsevat kolmannen sektorin toimijoiden apua, sillä julkinen sektori ei aina kykene vastaamaan heidän avuntarpeeseensa. Hallituksen tulee varmistaa ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen koko maassa varmistamalla heidän palveluidensa riittävä resursointi.

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä pitää tärkeänä, että lainvalmistelussa kiinnitetään vastaavaa huomiota lainsäädännön vaikutusarvointiin vammaisten ja ikääntyneiden näkökulmasta kuin tällä hetkellä kiinnitetään muun muassa lapsi- ja sukupuolivaikutuksiin. Suomessa on vihdoinkin aika tunnustaa, että ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden oikeudet ja heille tarjottavat yhteiskunnan palvelut eivät ole ensisijaisesti taloudellinen kysymys, vaan kyse on perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Koronapandemian myötä erityisesti ikääntyneiden ja vammaisten oikeudet kärsivät monin tavoin, kun heihin kohdistettiin rajoituksia, joiden perustuslainmukaisuutta ei selvitetty asianmukaisesti etukäteen. Hallituksen tulee jatkossa varmistaa, että lainsäädäntöä sovelletaan perusoikeusmyönteisesti eikä esimerkiksi ikääntyneitä ja vammaisia suljeta käytännössä yhteiskunnan ulkopuolelle edes kriisitilanteissa.

Valiokunnan lausunto TyVL 2/2022 vp
Eriävä mielipide

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 7.4.2022

Rami Lehto ps
Riikka Slunga-Poutsalo ps
Jukka Mäkyneen ps